

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті окреслено сутність професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення, висвітлено педагогічні та психологічні погляди на проблему забезпечення педагогічних умов для підвищення ефективності процесу формування готовності студентів до самовдосконалення впродовж усього життя.

Ключові слова: учитель фізичної культури, педагогічні умови, освітня взаємодія, професійно спрямоване освітнє середовище, самоосвіта, саморозвиток, самовдосконалення.

Підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання – це процес формування самостійної, енергійної особистості, здатної до самовдосконалення, що виявляється в самоаналізі й саморозвитку, самоосвіті, здатності до креативного мислення та творчого застосування здобутих знань.

Наразі в галузі фізичного виховання висуваються нові вимоги до функціонального змісту педагогічної освіти, загострюється необхідність корегування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів фізичного виховання. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває проблема правильних акцентів у забезпеченні процесу підготовки студентів з метою розвитку в них не лише професійно важливих рис, а й здатності до самовдосконалення впродовж життя.

Сьогодні зростає потреба суспільства в усебічно розвинутих фахівцях з фізичного виховання, що вимагає формування в студентів умінь самостійно вчитися, здатності до самопізнання й самореалізації, виховання потреби в навчанні впродовж усього життя, вироблення вмінь практичного та творчого застосування здобутих знань. Тому важливо для осіб, які навчаються, створити умови, за яких би вони мали можливість розвивати свої природні задатки й здібності.

Мета статті – висвітлити педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до самовдосконалення.

Питання професійної підготовки майбутніх фахівців стали предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних дослідників (Н. Абашкіна, В. Биков, Г. Васянович, П. Воловик, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Я. Камінецький, О. Коваленко, Т. Нейлор, Н. Ничкало, Л. Пуховська, Л. Романишина, В. Сидоренко, С. Сисоєва, М. Сметанський, А. Сущенко, Л. Сущенко, Т. Сущенко, І. Хейстер, П. Яковишин, Т. Яценко та ін.). Учені О. Абдулліна, В. Бондар, Ф. Гоноболін, Н. Дем'яненко, М. Євтух, Н. Кузь-

міна, В. Сластьонін, В. Семиченко, В. Хомич розробили фундаментальні теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутнього вчителя.

Дослідження умов формування готовності майбутнього фахівця до самоосвіти, самовиховання, професійного саморозвитку та самовдосконалення привертало увагу таких учених, як С. Єлканов, Ю. Калугін, М. Костенко, О. Кучерявий, О. Малихін, І. Наумченко, Л. Рувінський, Т. Степанова, Т. Тихонова, П. Харченко. Психологічні аспекти саморозвитку особистості вивчали й аналізували Н. Бітянова, Л. Виготський, К. Гольдштейн, Т. Гринінг, С. Максименко, А. Маслоу, Б. Мастеров, Г. Олпорт, К. Роджерс, С. Рубінштейн, Є. Сьютіч та ін. Значний внесок в осмислення особистісного саморозвитку зробили дослідження Н. Григор'євої, Л. Лазарєвої, О. Лапицького, Є. Лукіної, Є. Федотової та ін.

Питання самоактуалізації та самореалізації майбутніх фахівців досліджували Є. Бакшеєва, Г. Балл, Ю. Долинська, В. Калошин, М. Лазарєв, Н. Сегеда. Проблеми мотивації професійного самовдосконалення педагога присвячені наукові розвідки таких дослідників, як Б. Кондратюк, О. Борденюк та ін. Процес розвитку майбутнього вчителя як суб'єкта професійної діяльності розглядали О. Пехота, Г. Аксьонова та ін. Окремі аспекти освітнього середовища, визначення його сутності та структури висвітлено в наукових розвідках В. Петровського, В. Слободчикова, А. Хуторського, В. Ясвіна та ін.

Значний внесок у розвиток проблеми педагогічної майстерності зробили Ю. Азарова, О. Булатова, І. Зязюн, Є. Кагарова, В. Ковальчук, Н. Кузьміна, А. Маркова, Н. Ничкало, В. Сластьонін, Т. Сущенко, В. Сухомлинський, Є. Тунік, О. Щербакова та ін.

Проте, незважаючи на наявність у сучасній науці значної кількості досліджень, присвячених проблемі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, поза увагою наукової думки залишилася проблема цілеспрямованого формування в них готовності до самовдосконалення.

Недостатня теоретична та методична розробленість проблеми разом з актуальною проблематикою сучасної педагогічної науки посилюють актуальність обраної теми дослідження.

Сучасна професійна освіта повинна враховувати можливості та потреби людини й бути спрямованою на формування активної особистості, здатної самостійно робити вибір, ставити та реалізовувати завдання, оцінювати свою діяльність на основі самоаналізу.

На наше переконання, найважливішою педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення доцільно вважати *створення професійно орієнтованого освітнього середовища*. Значущим у контексті таких умов є *забезпечення творчої співпраці та духовної взаємодії* студентів і викладачів на діалогічних засадах; *моделювання ситуацій* для активізації творчого мислення й прагнення до самовираження, самореалізації та самовдосконалення; *організація самостійної роботи* студентів, що є запорукою самонавчання й саморозвитку;

забезпечення тісного зв'язку з професійним середовищем; підвищення педагогічної майстерності викладачів з орієнтацією на індивідуально-творчий розвиток особистості.

Попередній аналіз проблеми формування й розвитку творчої особистості майбутнього учителя фізичної культури в процесі професійної підготовки свідчить, що поза увагою залишаються сфери самовдосконалення впродовж усього життя, результатом чого є недосконала професійна підготовка, оскільки студент не може творчо виявити необхідні для своєї майбутньої педагогічної діяльності професійні та особистісні властивості й риси у виробничих ситуаціях.

Процес підготовки майбутніх фахівців до самовдосконалення тісно взаємопов'язаний з освітнім середовищем, яке має вплив на формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Український учений А. Білинський, аналізуючи термін "освітнє середовище", називає його багатоаспектним поняттям і наголошує на тому, що його слід розглядати не лише як "різноманітну полікультурну освітню систему, індивідуальну для кожного суб'єкта навчання, а й умову для побудови власного "Я", що забезпечує створення підґрунтя для актуалізації внутрішнього світу особистості, її якісного саморозвитку й самореалізації" [7, с. 19].

Дослідники вважають педагогічно комфортне середовище педагогічною необхідністю, що містить спеціально організовані умови для сприятливого проходження формування індивідуальності майбутнього вчителя, а також можливості для його самореалізації, при цьому відносини між учасниками освітнього процесу набувають характеру взаємного спілкування, співтворчості.

На думку російського вченого О. Качалова, важливими є структурні компоненти педагогічно комфортного середовища, що забезпечують його ефективність і результативність: створення творчої доброзичливої атмосфери, організацію індивідуальної ситуації успіху, сприяння самореалізації студентів. Як зазначає науковець, "чим більше і повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний саморозвиток: людина одночасно є продуктом і творцем свого середовища, що дає їй фізичну основу для життя й уможливорює інтелектуальний, моральний, суспільний і духовний розвиток" [5].

Професійне самовдосконалення майбутнього вчителя фізичної культури, на нашу думку, є прагненням особистості до усвідомлення й удосконалення своїх особистісних якостей з метою активного, якісного перетворення внутрішнього світу та саморозвитку в умовах професійно спрямованого педагогічно комфортного освітнього середовища. Саме це, на наше переконання, є рушійною силою процесу формування готовності студента до професійного самовдосконалення впродовж усього життя. Досвід роботи над собою є передумовою професійного самовиховання, передбачає свідому роботу з саморозвитку особистості як професіонала.

Друга важлива педагогічна умова підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення – *педагогічна співпраця та духовна взаємодія* – стає вагомим виховним засобом, що допомагає майбутньому фахівцю особисто відчувати дію принципів та ідеалів гуманістичної педагогіки, осмислити їх, завдяки чому збільшується прагнення майбутнього учителя фізичної культури до їх реалізації в практиці власної професійної діяльності та усвідомлюється необхідність постійного професійного самовдосконалення й саморозвитку особистості упродовж усього життя.

Для реалізації цієї умови необхідним є налагодження суб'єкт-суб'єктного характеру відносин між викладачами й студентами, забезпечення творчого педагогічного співробітництва та духовної взаємодії, використання діалогічних форм навчальної співпраці й нестандартних форм аудиторної та позааудиторної роботи, надання викладачем допомоги й забезпечення умов для реалізації природних здібностей і потенційних можливостей студентів, створення атмосфери взаєморозуміння спілкування на основі взаємної відкритості, довіри, поваги.

Якщо пріоритет віддається індивідуальності, самоцінності, самобутності студента як активного носія суб'єктного досвіду (студент не стає, а від самого початку є суб'єктом пізнання), це сприяє виявленню й урахуванню особливостей неповторної індивідуальності кожного студента в навчально-виховному процесі.

Спілкування, що здійснюється на засадах рівноправ'я й співтворчості, має великий потенціал для формування та актуалізації особистісного й професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури та забезпечує розвиток мотивації самовдосконалення, утвердження студентів у суб'єктній позиції, формування ціннісних орієнтирів, ідеалів високогуманної педагогічної праці. Значну увагу в навчанні майбутніх учителів фізичної культури приділяють індивідуальним задаткам, здібностям і можливостям студента, використанню передових інформаційних і педагогічних технологій не тільки для оволодіння кожним студентом певною сумою знань, умінь та навичок, а й для розвитку особистості на основі принципів диференціації.

На наше переконання, важливою педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів фізичної культури до самовдосконалення є організація *самостійної роботи* студентів у вищих навчальних закладах. У Законі України “Про вищу освіту” вказано, що самостійна навчальна робота є однією з форм організації навчального процесу, переорієнтовуючи процес навчання в бік самостійності отримання знань та набуття вмінь і навичок [3].

Самостійну роботу використовують як ефективний метод підвищення пізнавальної активності; як один із напрямів індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів [4, с. 11]. У цьому контексті привертає увагу думка Н. Кравець про те, що “самостійному здобуттю знань студентів потрібно вчити, цей процес вимагає контролю, корекції та оцінки” [5, с. 146].

На нашу думку, організація самостійної роботи студентів є запорукою самонавчання й саморозвитку. Особистість у процесі саморозвитку

реалізує свої здібності, вона постійно самовдосконалюється, в результаті чого стає ініціатором розвитку суспільства, роблячи власний внесок у його культурно-історичний розвиток. Переконаливими у цьому контексті, на наше переконання, є слова психолога Є. Климова про те, що в людини ще з дитячого віку розвивається активність самовдосконалення, а під час навчання у вищому навчальному закладі вона повинна домінувати, і роль ВНЗ – дати можливість для реалізації цієї активності [3].

Сучасна педагогічна наука тлумачить розвиток і саморозвиток особистості як єдиний, цілісний процес. Самонавчання – це концентрація пізнавальних, організаційних та регуляторних дій, що розуміється як спосіб одержання нових знань і соціальної орієнтації, як ознака інтелектуального розвитку. Такий синтез, закріплений у вигляді понять, знань, практичних умінь, норм поведінки, переноситься на будь-яку дію, яка повинна забезпечувати розв'язок завдання в іншій, актуальній для особистості діяльності [10].

Майбутній учитель фізичної культури, який звик до самонавчання, сам ставить перед собою мету та прагне досягти її, творить себе, здобуваючи теоретичні знання, формуючи навички й уміння, розвиваючи здібності, виховуючи в собі необхідні професійні та особистісні риси. Пізнавальна мотивація, що лежить в основі самонавчання, стає вихідним моментом розвитку професійної мотивації й спрямованості особистості майбутнього фахівця.

Самонавчання відбувається у формі навчально-професійної діяльності, коли активний пізнавальний інтерес до навчальної дисципліни поєднується з інтересом до майбутньої професії й процесу її освоєння. Таким чином, мотивація не тільки спонукає студента до активності в пізнавальній діяльності, а й пронизує увесь процес підготовки фахівця, надає йому глибокої усвідомленості та цілеспрямованості.

Можливості для переходу до самонавчання виникають у процесі організації пізнавальної діяльності, яка має подвійну мету: формування самостійності як риси особистості й розвиток здібностей, умінь, набуття знань і навичок. Якщо викладач цілеспрямовано стимулює освоєння студентами способів самонавчання, то відзначається поступове зближення їх мети, мотивів, способів і результатів пізнавальної діяльності зі структурними компонентами самонавчання: у мотиваційній структурі особистості починає домінувати активний пізнавальний інтерес, викликаний внутрішньою потребою в самостійному пізнанні.

Саморозвиток особистості можна визначати як вільне, творче самовираження (М. Бердяєв, В. Розанов, В. Соловйов), як проектування самого себе, як самотворення своєї цілісності у творчій діяльності (І. Ільїн, М. Хайдеггер), як усвідомлення особистістю сенсу життя (Л. Коган, І. Кон, Є. Трубецький).

Пріоритетним вектором сучасного професійного навчання сьогодні є орієнтація на саморозвиток особистості студента. На наш погляд, самороз-

виток включає в себе самопізнання, творче самовизначення, самоврядування, самовдосконалення, самореалізацію. Саморозвиток – це процес безперервного самотворення й самовдосконалення особистісних і професійних рис особистості, що допомагає особистості піднятися на вищий рівень і зуміти компетентно вирішувати життєво необхідні творчі завдання й проблеми.

Аналіз наукових праць засвідчив, що дослідники приділяють значну увагу управлінню самостійною пізнавальною діяльністю студентів, вони підкреслюють можливість опанування студентами вміннями й навичками самоосвітньої діяльності [2; 4]. При підготовці майбутніх учителів фізичної культури необхідно забезпечити поєднання обсягу аудиторної та самостійної роботи; методично правильно організувати роботу студента в аудиторії та поза нею; забезпечити студента необхідними методичними матеріалами з метою перетворення самостійної роботи на творчий процес; здійснювати контроль за організацією й ходом самостійної роботи, що заохочує студента якісно її виконувати та позитивно впливає на ефективність самостійної роботи в цілому.

Самостійна робота студента є особливою формою навчальної діяльності, спрямованої на формування самостійності майбутніх фахівців і засвоєння ними сукупності знань, умінь, навичок. Важливою умовою успішності самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури є формування стійкого інтересу до обраної професії та методів оволодіння її особливостями, що залежать від відносин між викладачем і студентами в освітньому процесі.

Таким чином, виконуючи самостійну роботу, майбутній фахівець має можливість розвинути пізнавальні та виконавчі здібності, пам'ять, самостійне мислення, наполегливість і виробити вміння самостійно здобути знання.

Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців має бути спрямоване на створення умов, за яких студент відчуває себе повноцінним і самостійним суб'єктом при одержанні знань і оволодіння вміннями й навичками, адже лише самостійно здобуті студентами знання стають міцним фундаментом для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Важливою педагогічною умовою підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення є *забезпечення тісного зв'язку з професійним середовищем* (загальноосвітніми та дитячими спортивними школами). Сьогодні вища освіта переходить від передачі інформації в готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів. Одним з основних завдань вищої освіти є формування творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності.

Наразі спостерігається постійне зростання потреб суспільства в удосконаленні професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які можуть швидко орієнтуватися в умовах, що постійно змінюються. Переорієнтація освіти передбачає підготовку компетентного майбутнього

вчителя фізичної культури, освіченої особистості, здатної практично діяти, застосовувати технології та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності.

У процесі формування критичного й творчого мислення, засвоєння наукових понять для здійснення інтелектуальної та професійної діяльності, формування високої фахової компетентності студент стає професійно компетентною особистістю. Компетентний учитель фізичної культури – це дослідник, який має креативне мислення та творчий підхід до професійної діяльності. У центрі уваги сучасної освіти при підготовці компетентного фахівця стає набуття не тільки вмінь і навичок збору професійно значущих відомостей, а й використання сучасних технічних і програмових засобів, творчий підхід та креативне мислення.

Підвищення педагогічної майстерності викладачів є нагальною потребою сучасної системи вищої освіти й однією з умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення упродовж усього життя. На думку А. Маркової, педагогічна майстерність – це гарне володіння основами професії, успішне застосування відомих у науці й практиці прийомів. Майстерність означає добре знання вчителем свого навчального предмета, досягнення стабільних високих результатів у навченості, переважно в знаннях учнів. Кожен учитель при бажанні й наполегливості може стати майстром своєї справи. Майстерність учителя прямо не пов'язана зі стажем його роботи в школі [8, с. 51].

Розвиток педагогічної майстерності педагогів забезпечується науково обґрунтованими методами: 1) теоретично орієнтованими (лекції, семінари, доповіді тощо); 2) практично орієнтованими (тренінги, ситуативні ігри, майстер-класи, дискусії тощо); 3) квазіпрофесійними (навчальна практика). У розвитку педагогічної майстерності важливими є методи її діагностики (тестування, анкетування, професійні випробування тощо).

Отже, сучасні реалії потребують активізації розвитку особистості, її прагнення й готовності до професійного самовдосконалення, що вимагає забезпечення спеціальних педагогічних умов:

- створення професійно спрямованого освітнього середовища самовираження майбутніх учителів фізичної культури;
- забезпечення духовної взаємодії та творчої співпраці викладачів зі студентами;
- моделювання професійних ситуацій;
- організація самостійної роботи студентів.
- налагодження тісного зв'язку з професійним середовищем (загальноосвітніми та дитячими спортивними школами);
- підвищення педагогічної майстерності викладачів.

Висновки. У процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до самовдосконалення слід акцентувати увагу також і на таких важливих моментах, як: орієнтація на особистісний і професійний саморозвиток студента; забезпечення професійного спрямування навчання

на валеологічні цінності, педагогічне забезпечення розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя, психолого-педагогічна підтримка збагачення досвіду професійної самореалізації майбутніх учителів фізичної культури, забезпечення варіативності навчання, цілеспрямоване використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій, запровадження інтерактивних форм, методів та засобів навчання. Ці питання відкривають перспективи для вивчення інших аспектів нашого дослідження.

Таким чином, реалізація вищезазначених умов – запорука ефективного процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення.

Список використаної літератури

1. Білинський А. М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя / А. М. Білинський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 15–21.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под. ред. В. В. Давыдова. – Москва : Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Про вищу освіту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi?nreg=2984>—14.
4. Кабанова-Меллер Е. Н. Психология формирования знаний и навыков / Е. Н. Кабанова-Меллер. – Москва, 1962. – 376 с.
5. Кравець Н. Самостійна робота студентів – одна з форм успішного оволодіння фаховою психологічною освітою / Н. Кравець // Педагогіка і психологія професійної освіти / гол. ред. Н. Г. Ничкало. – Львів, 2011. – № 4. – С. 146–151.
6. Качалов А. В. Педагогические условия формирования творческой самостоятельности студентов педвуза / А. В. Качалов // Известия Уральского государственного университета. – 2009. – № 1/2 (62). – С. 212–217.
7. Лошакова Т. Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении : монография / Т. Ф. Лошакова. – Екатеринбург, 2001. – 416 с.
8. Маркова А. К. Психология труда учителя. Книга для учителя / А. К. Маркова. – Москва : Просвещение, 1993. – 192 с.
9. Трофимова Н. М. [Электронный ресурс] / Н. М. Трофимова, Е. И. Еремина. – Режим доступа: <http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus>.
10. Чобітко М. Особистісно орієнтовані технології навчання в умовах професійної освіти / М. Чобітко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ ; Запоріжжя, 2002. – Вип. 22. – С. 154–158.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014.

Шаповалова И. В. Педагогические условия подготовки будущих учителей физической культуры к самосовершенствованию

В статье обозначены сущность профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию, освещены педагогические и психологические взгляды на проблему обеспечения педагогических условий для повышения эффективности процесса формирования готовности студентов к самосовершенствованию в течении всей жизни.

Ключевые слова: *учитель физической культуры, педагогические условия, образовательное взаимодействие, профессионально направленная образовательная среда, самообразование, саморазвитие, самосовершенствование.*

Shapovalova I. Pedagogical Conditions of Preparation of Future Teachers of Physical Training for Self-Improvement

The article marked the essence of training future teachers of physical training to professional self-improvement, highlight pedagogical and psychological perspectives on the problem of providing pedagogical conditions to improve the efficiency of the formation of students' readiness for self-improvement throughout life.

Now in physical education new demands to the functional content of teacher education, exacerbated by the need to adjust pedagogical conditions for the preparation of future teachers of physical education. In connection with this problem becomes particularly relevant in ensuring the correct accents while preparing students to develop in them not only professionally important features, but also the ability to self-improvement throughout life.

Key words: *physical education teacher, pedagogical conditions, educational interaction, professionally oriented educational environment, self-education, self-development, self-improvement.*